

تبریز، گذرگاه تاریخ

اینجا تبریز است، گذرگاه تاریخ پرفراز و نشیب سرزمینی که همواره بلندای کوه‌هایش، آبی آسمانش، طراوت دشتهایش، برکت درختانش، گهرهای خفته در نگاهش و سرانگشتان کیمیا ساز مردمانش مورد توجه و حتی حسادت بوده است.

اینجا تبریز است، گذرگاه تاریخ پرفراز و نشیب سرزمینی که همواره بلندای کوه‌هایش، آبی آسمانش، طراوت دشتهایش، برکت درختانش، گهرهای خفته در نگاهش و سرانگشتان کیمیا ساز مردمانش مورد توجه و حتی حسادت بوده است.

به گزارش خبرگزاری فارس از تبریز، هنوز در کوچه‌های این شهر که راه می‌روی، از چرنداب و امیرخیز و مارالان گرفته تا دامنه‌های عینالی و سرخی بی‌پایان سرخاب، صدای سم بر زمین کوفتن مرکب دلاورانی می‌پیچد که جان را توشه ساختند و در راه آزادی سینه را سپر سرب داغ ساختند.

هنوز لابلای حافظه تصاویر تبریز، گرمای وجود شمس، اسلیمی‌های روییده بر خاطره کمال‌الدین بهزاد، قطار فشنگ باقرخان، گل ارکیده خفته در دستان ستارخان، عینک گرد ثقة‌الاسلام، هزارتوهای خانه علی موسیو، شیشه اسب سرکش امیرنظام گروسی، گره روسری پروین، قلم نی و دوات شهریار، لبخند آرام آقا مهدی باکری، صدای خنده‌های پیچیده در مدرسه‌های غلامرضا مردانی‌آذر و ده‌ها تصویر باشکوه و به یادماندنی دیگر خودنمایی می‌کنند.

این دیار اما از فراز تمام قله‌ها به حرمت، و از نشیب تمام گودال‌ها به قدرت، عبور کرده و امروز با چهره‌ای که هنوز از اصالتش خبر می‌دهد، به آینده‌ای می‌نگرد که با دستان و دل‌های به هم پیوسته فرزندان‌ش ساخته می‌شود.

اما بهار ...

بهار این دیار مانند همیشه‌هایش سرشار از تصاویر در ذهن ماندنی و منحصر به فرد است، کافی است باد نوری بر دشت‌های دامنه سهند و ساوالان بوزد، تا عالمی دگر باره جوان شود.

اینجا همان تبریزی است که سرمه چشم از غبار چشم مهمان می‌کند و اینک که نرم نرمک می‌رسد بهار، زیباتر، آراسته‌تر و مشتاق‌تر از همیشه، دروازه‌های تاریخی‌اش را به روی مسافرانی گشوده که حضورشان مایه شادی و رضایتشان موجب دلگرمی است.

*در این بهارانه آرام، گشت و گذار در تبریز، شهر «اولین‌های ایران را از دست ندهید

به جز موزه آذربایجان، پارک تاریخی تفریحی ائل‌گلی، مقبرةالشعرا، بازار تاریخی، ارگ، مسجد جامع و خانه مشروطه، تبریز ده‌ها بنا و محوطه دیدنی و ارزشمند دیگر نیز دارد و تعطیلات نوروز شاید یکی از بهترین اوقاتی باشد که می‌توانید به سهولت به بازدید آنها بپردازید و با تاریخ کهن تبریز بیش از پیش آشنا شوید.

*عقاب تبریز

شاید ندانید اما تبریز با همین آب و هوای سرد، یک عقاب بسیار مشهور کهنسال دارد. عقابی از سنگ، ملات، ستون و تزئینات ویژه که سال‌هاست تقریباً در مرکز شهر قد افراشته و این روزها، نخستین موزه شهر و شهرداری کشور را هم زیر بال و پر خود گرفته است.

عمارت تاریخی شهرداری تبریز جایی که به نام عمارت ساعت نیز مشهور است، به شیوه‌ای ساخته شده که در تاریخ معماری جهان به نام شیوه معماری آلمانی مشهور است یعنی با دیوارهای بلند سنگی و بسیار مستحکم، سالن و سرسرای بزرگ و اتاق‌های به هم پیوسته.

این بنا به شکل عقاب با بال‌های گشوده و در حال پرواز ساخته شده است و تا چند سال قبل محل اداری شهرداری تبریز بوده است اما امروزه کاربری فرهنگی پیدا کرده و با توجه به اینکه تبریز دارای نخستین بلدیة یا همان شهرداری کشور در بیش از یکصد سال قبل

بوده، بخش زیرزمین آن به موزه شهر تبدیل شده است.

تندیس «ارفع‌الملک جلیلی» شهردار پرتلاش تبریز که در ساخت این بنا کوشش بسیار کرده، نخستین چیزی است که پس از ورود به محوطه عمارت، به شما خوش آمد می‌گوید.

این بنا دارای یک برج به ارتفاع بیش از پنج متر و ساعت چهار صفحه‌ای است که بر روی بخش وسطی بنا، یعنی بر روی سر این عقاب بال گشوده وجود دارد و هر 15 دقیقه یکبار، گذر زمان را به عابران یادآوری می‌کند.

عمارت ساعت، یکی از نمادهای اصلی شهر تبریز محسوب می‌شود.

*باغ شعر و نقش

یکی دیگر از داشته‌های ارزشمند تبریز، مقبره‌ای است که در پایین دست دامنه‌های بیلانکوه واقع شده و پیکر دو هنرمند برجسته جهان را در خود جای داده است.

«باغ دو کمال» سال‌هاست میزبان دو هنرمندی است که یکی شعر را و دیگری نقش و نگار را به کمال رساندند.

تبریز مفتخر است به حضور «کمال‌الدین بهزاد» نقاش و نگارگر بی‌بدیل مکتب هرات که در زمان سلطنت شاه اسماعیل صفوی به تبریز آمد و «کمال‌الدین مسعود خجندی» شاعر برجسته تاجیک که حضور در میان ادبا و هوای شاعرپرور تبریز او را از کیلومترها دورتر به تبریز کشانده و ماندگار کرد.

برای دیدن مقبره این دو هنرمند بزرگ باید از سمت خیابان آبرسانی به طرف بیلانکوه بروید، کمی دورتر از پل روگذر، تابلوی «مقبره دو کمال» شما را به حضور در آرامش دو هنرمندی دعوت می‌کند که با حدود 150 سال فاصله از هم می‌زیسته‌اند اما پس از مرگ هر دو در زیرزمین باغی سرسبز و آرام آرامیدند.

باغ آرامگاه دو کمال امروزه به محل دانشگاه هنر و صنایع دستی و نگارگری تبدیل شده است.

*یک کیلومتر مربع علم و فرهنگ

تاریخ تبریز را باید زیر خروارها خاک جستجو کرد، تن این دیار زیبا و آرام، بارها و بارها بر اثر هجوم جنگجویان مختلف و مهم‌تر از آن، به خاطر زلزله، لرزیده است و همین اتفاقات موجب شده‌اند تا بخش‌های زیادی از تاریخ تبریز همچون شعله‌ای زیر خاکستر باقی بماند و هر از گاهی زبانه‌ای بکشد تا شکوه و زیبایی خود را به رخ بکشد.

یکی از این یادگارهای خاک‌نشین، محوطه‌ای است که عنوان «نخستین دانشگاه جهان» را به شایستگی از آن خود کرده و با بازشناسی اثربخشی تاریخی‌اش در سال‌های اخیر، موجب سربلندی شده است.

«ربع رشیدی» یادگار ارزشمند «خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی» وزیر خردمند، علم دوست و فرهنگ‌شناس سلطان محمد غازان برای همیشه‌های تاریخ است، این مجتمع عظیم در دامنه کوه‌های سرخاب و در منطقه باغمیشه تبریز ساخته شده، منطقه‌ای که در زمان توان و اقتدار ایلخانان دارای نهرهای جاری، باغ و بوستان‌های زیبایی بوده است.

خواجه رشید این مجتمع را در سه بخش دانشگاه، باغات، شهرک مسکونی و ابنیه خیریه بنا کرد و در قسمت دانشگاهی آن، دروس مختلف از جمله پزشکی را با برترین متدهای جهان آن دوران و به پنج زبان مختلف به دانشجویانی از سراسر جهان آموزش داد.

بنا به اظهار خود خواجه رشید، در این شهرک زیبای علمی 24 کاروانسرا، یک‌هزار و 500 مغازه، 30 هزار خانه مسکونی به همراه حمام، کارخانه، ضرابخانه، اماکن آموزشی، درمانی و ... ایجاد شد و در اختیار مردم و طالبان علم قرار گرفت.

در سال 718 هجری خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی با دسیسه رقیبش تاج‌الدین علی شاه جیلانی، سازنده ارگ تبریز و در دوره حکومت «سلطان ابوسعید» به قتل رسید و به دنبال آن این مجتمع دانشگاهی با ارزش که در آن دوره از بزرگ‌ترین مراکز آموزشی جهان محسوب می‌شد، غارت و با خاک یکسان شد.

آسیب‌هایی که در دوره‌های بعد توسط عوامل انسانی و طبیعی به مجموعه وارد شدند، باعث شده تا بخش‌های زیادی از این مجموعه از بین برود و آنچه امروز در این محوطه می‌بینیم، بخش کوچکی از یک کیلومتر مربع، وسعت تقریبی این دانشگاه و الحاقات آن است.

برگزاری همایش‌های علمی در رابطه با جایگاه ربع رشیدی، باعث شد تا این محوطه مورد کاوش دقیق واقع شود و تا امروز حمام ایلخانی، پلکان ورودی، برج و باروهای اطراف ربع، بخشی از سنگفرش مجموعه و تعداد زیادی از کاشی‌های به جا مانده از دیوارهای زیبای مجموعه پیدا شده‌اند.

در وسط این محوطه، برج قطور دایره شکلی هست که عموم مردم فکر می‌کنند ربع رشیدی است اما در حقیقت این برج دایره شکل بنایی است که در دوره‌های بسیار دورتر از خواجه رشید و توسط شاه عباس صفوی به عنوان استحکاماتی برای سنگر گرفتن و جنگ با استفاده از مصالح موجود در محوطه ساخته شده و امروز به نماد ربع رشیدی تبدیل شده است.

با یک جستجوی اینترنتی می‌توانید ببینید که از این برج به عنوان «ربع رشیدی» نام برده شده است.

*آیین‌های آرامش

تقریباً امکان ندارد کسی در اندیشه سفر به تبریز باشد و نخواهد «مقبرةالشعرا» را ببیند، مدفن بیش از 400 شاعر، ادیب و سخنور که در دوره‌های مختلف درگذشته‌اند و پیکرشان در این منطقه تاریخی به آغوش خاک سپرده شده است، یکی از آخرین این شاعران، استاد محمدحسین بهجت تبریزی، شهریار شعر و سخنوری است.

اما شاید ندانید درست در کنار این مجموعه، بنای باشکوهی واقع شده که مدفن امامزاده «سید حمزه» از فرزندان حضرت موسی بن جعفر (ع) است.

مقبره‌ای که به بقعه سید حمزه نیز مشهور است و در دوره‌های مختلف، بزرگان و هنرمندان مختلف در افزایش شکوه و زیبایی‌اش کوشیده‌اند، مجموعه‌ای از هنرهای مختلف است.

بنای اصلی مقبره متعلق حوالی سال 710 قمری و پس از درگذشت این امامزاده بزرگوار است که توسط میرزا ابوطالب، وزیر وقت منطقه ساخته شد.

دو ورودی جداگانه، خانم‌ها و آقایان را به سوی صحن مقبره هدایت می‌کند، جایی که ضریح سید حمزه در زیر طاقی تمام آینه‌کاری شده تلالو ویژه‌ای دارد، طاق مرمرین، کتیبه‌های معرفی و تاریخ‌گذاری شده در مورد ساخت و مرمت‌های صورت گرفته در بنا، ادوات و قرآن‌های تاریخی موجود در داخل ضریح از جمله ویژگی‌هایی هستند که در داخل این بقعه توجه هر کسی را به خود جلب می‌کند.

طاق مرمرین با اسلیمی‌هایی که بر تن سنگ روئیده‌اند و در جای جای آن گل‌های ختایی به بار نشسته‌اند، آنقدر چشم‌نواز هستند که شما را دعوت کند و زیر آن گنبد پرنور آینه‌ای بنشاند.

این طاق، از شاهکارهای حجاری دوره صفوی است و ترنج‌های قندیلی شکلی به همراه نام «میرزا محمد ابراهیم وزیر آذربایجان» بر زیبایی آن افزوده‌اند.

مسجد زیبای ظهیرالدوله در محوطه صحن و حیاط بقعه سید حمزه با کاشی‌کاری و خط نوشته‌های نسخ و ثلث بی‌همتایش، از دیگر دیدنی‌های این مجموعه تاریخی مذهبی است.

خیابان ششگلان و بافت تاریخی تبریز، میزبان خانه‌ای تاریخی هستند که از هر آجر و هر کاشی و هر شیشه‌اش، بوی اصالت و تاریخ و خاطرات نگفته بلند می‌شود.

در 1218 هجری قمری که عباس میرزا نایب‌السلطنه فتحعلیشاه شد و در تبریز، ولیعهدنشین قاجار اقامت کرد، از دوره قاجار بناهای زیبایی در این ولیعهدنشین به یادگار مانده است و #171؛خانه امیرنظام گروسی» یکی از باشکوه‌ترین این بناهاست که هنوز هم با صلابت و عظمت خاصی خودنمایی می‌کند.

این عمارت در دوره ناصرالدین شاه و در زمان پیشکاری امیر نظام گروسی و توسط وی بنا شد، در خاطرات ناصرالدین شاه بعد از سفر وی به فرنگ از این خانه توصیف فراوان شده است.

با اینکه اکنون تمام قسمت‌های این خانه باقی نمانده و فقط بخش‌هایی از آن حفظ، مرمت و احیا شده‌اند اما هنوز هم یکی از زیباترین و مهم‌ترین ابنیه تاریخی تبریز محسوب می‌شود و به دلیل نقش مهم تاریخی خود، اکنون به عنوان #171؛موزه قاجار» شناخته می‌شود.

ساختمان مانند دیگر خانه‌های تاریخی و مهم تبریز، دارای دو حیاط اندرونی و بیرونی است که به وسیله باغچه‌ها و حوض‌های بزرگ تزئین شده و روح هر بیننده‌ای را صفا می‌دهد.

از آنجا که ستون‌های منقوش به گچ‌بری از ویژگی‌های ابنیه تاریخی منطقه است، ایوان عمارت نیز با 16 ستون و سرستون‌های زیبا نگه داشته شده همچنین در طبقه بالا و در اتاق طبی پنجره‌های مشبک ارسی با شیشه‌های رنگی از نگاه فرهنگی آن دوران خبر می‌دهد.

موزه قاجار همچنین برای ادا کردن رسالت موزه‌ای خود، شامل یازده تالار در زمینه موضوعات و هنرهای مختلف در دوره‌های نه چندان دور است.

بعد از عبور از حیاط بیرونی و تماشای نمای کلی این خانه زیبا، می‌توانید وارد سالن اصلی بشوید و تالار بافته، تالار چینی، تالار فلزات، تالار خاتم، تالار سنگ، تالار آبگینه، تالار سکه، تالار موسیقی، تالار اسلحه، تالار معماری، شهرسازی، تالار رجال و فرامین را ببینید و از هنرهای دوره قاجار لذت ببرید.

یکی از منحصر به فردترین بخش‌های این خانه تو در تو، تالار موسیقی موزه است، با توجه به رشد موسیقی در دوران قاجار و حضور بسیاری از این بزرگان در شهر هنر دوست تبریز، تالار موسیقی موزه قاجار با حال و هوای موسیقی سنتی و قدیمی ایرانی و آذربایجانی و با نمونه‌های ارزشمند سه تار، گرامافون و پیانوی اساتید برجسته موسیقی کشور همچنین تندیس استاد ابوالحسن صبا، استاد برجسته موسیقی و استاد ابوالحسن خان اقبال‌آذر استاد بی‌بدیل آواز و موسیقی ایرانی آماده شده‌اند.

در راه خروج از بنا باید از زیرزمین خانه عبور کنید و در این راه از تالار سنگ خواهید گذشت، در این تالار دو سنگ مرمری تاریخی و کهن بسیار با ارزش مربوط به یادبود بازسازی تبریز بعد از زلزله مهیب این شهر تاریخی در سال 1193 هجری قمری و سنگ یادبود تاج‌گذاری مظفرالدین شاه قاجار نگهداری می‌شود.

تمام دیدنی‌های تبریز را خانه‌ها، سراها و ابنیه تاریخی تشکیل نمی‌دهند.

به جز محوطه تفریحی تاریخی ائل‌گلی، اگر اهل هوای تازه، مطبوع و کمی ورزش هستید، پیاده‌روی در مسیر دامنه تا قله کوه عینالی را هم تجربه کنید.

کوه عون ابن علی که در گویش مردم شهر #171؛عینالی داغی» نامیده می‌شود، از جاذبه‌های طبیعی شهر تبریز است، این کوه سرخ رنگ با طبیعت ویژه خود و داشتن جاده‌ای آسفالتی از دامنه تا قله، وجود مقبره امامزادگان عون ابن علی و زین ابن علی همچنین

رستوران بام تبریز می‌تواند گردش و بازدید به یادماندنی را در هوای خنک و مطبوع بهاری برایتان به وجود بیاورد.

بنای آرامگاه چند بار به دلایل مختلف تخریب و دوباره از نو ساخته شده است و امروز این بنا از تمام نقاط شهر قابل رویت است.

در سال‌های اخیر بنای یادمان هشت تن از شهدای گمنام کشور در محوطه قله کوه ساخته شده و با ساخت و روشن شدن بزرگ‌ترین پرچم نوری کشور در دامنه‌های مشرف به مقبره، این مسیر در روز و شب از زیبایی چشمگیری برخوردار شده است.

چند سالی هست که طرح سرسبز کردن این کوه سرخ رنگ نیز در مسیر منتهی به قله در حال انجام است و در این مسیر می‌توانید هزاران کاج کوچک و بزرگ، دریاچه آب آنها و مسیر آبیاری قطره‌ای درختان را مشاهده کنید.

مزرعه پرورش شترمرغ نیز در همین مسیر واقع است و بر جذابیت‌های این سفر می‌افزاید.

*سخن آخر...

تمام آنچه گفته شد، جزئی کوچک از زیبایی‌های شهری است که «اولین» بودنش در عرصه‌های مختلف را نه به موقعیت جغرافیایی‌اش، که به مردمان خوش فکر و تلاشگرش مدیون است.

دیدن شهر شمس و شهریار، شهر تبریز را همزمان با وزیدن باد نوروزی از دست ندهید.

* فرینوش اکبرزاده
